

УДК 37.035

Тюльпа Т. М.

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ЦІЛЕСПРЯМОВАНОГО ВПЛИВУ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті проаналізовано особливості соціального становлення студентської молоді в Україні, погляди вітчизняних дослідників на специфіку соціального виховання студентів як регульованого процесу їх соціалізації. Розкривається вплив соціокультурного компоненту соціального виховання на ефективність процесу соціалізації.

Ключові слова: студентська молодь, соціальне виховання, соціалізація особистості, соціокультурний компонент.

Постановка проблеми. Молодіжні проблеми в Україні мають свою специфіку, що зумовлено сучасним етапом швидких та непередбачуваних перетворень у суспільстві в цілому, культурно невідповідності українського суспільства, політичним плюралізмом.

Нинішній стан українського суспільства створює об'єктивну необхідність розглядати студентську молодь як невід'ємну частину соціальної системи, що виконує особливу роль у процесі розвитку людства. Молодь як органічна частина суспільства на кожному етапі його розвитку виконує інтегративні функції, об'єднуючи і розвиваючи соціокультурний досвід попередніх поколінь, сприяючи соціальному прогресу. При цьому важливою функцією цієї категорії молоді є трансформація з минулого в майбутнє культурного й історичного спадку всього людства в умовах природного розвитку соціальної системи. Отже, студентська молодь є рушійною силою процесу розвитку суспільства, що потребує участі усіх елементів соціальної системи у її формуванні і спрямуванні процесу соціалізації шляхом критичного самоаналізу, досконалого оволодіння системою соціальних і культурних цінностей, які становлять соціокультурну спрямованість особистості.

Переважаюча більшість фахівців дотримується думки, що соціальна педагогіка має справу в основному з керованими, регульованими процесами соціалізації, а отже з соціальним вихованням. Означена проблема тією чи іншою мірою були об'єктом дослідження багатьох наук у різні історичні епохи. Як свідчить аналіз філософської та соціально-педагогічної літератури, існують наступні напрями дослідження соціального виховання: соціальна обумовленість виховання (праці І. Бочарової, К. Вентцеля, Дж. Локка, Ж-Ж. Руссо, А. Макаренка, Т. Мора, П. Наторпа, І. Песталоцці, І. Пирогова, В. Сухомлинського, К. Ушинського, та ін.); соціального виховання як складової процесу соціалізації (праці Ф. Гідденса, Дж. Дьюї, Т. Парсонса, Е. Еріксона, І. Конта, А. Мудрика та ін.); поняття соціального виховання, його категоріального статусу в системі наук про суспільство і людину (дослідження І. Андреевої, В. Бочарової, Л. Мардахаєва, Л. Нікітіна, Р. Овчарової, М. Шакурової та ін.); особливості соціального виховання особистості в освітніх закладах та установах (теоретико-практичні напрацювання К. Колтакова, М. Сакурової, С. Савченка, С. Харченка, В. Філіпова), культурологічний контекст соціального виховання (Н. Лавриченко, А. Рижанова та ін.).

Мета статті. Аналізуючи проблему динаміки соціокультурної свідомості студентської молоді, є сенс розглядати її як резерв формування інтелектуальної еліти, а вищу школу – як головний осередок цього формування і, отже, як суб'єкт соціокультурної трансформації, що найбільш цілеспрямовано реалізується у процесі соціального виховання. Аналіз зазначеної проблеми і є метою нашого дослідження.

Результати теоретичного дослідження. Студентство – це молода соціально-демографічна група, що найбільш відкрита до суспільних новацій, знаходиться в постійному внутрішньому пошуку, в процесі якого формується світогляд, визначаються духовні, політичні, культурні переконання, цілі, інтереси, мотивації, життєві пріоритети. Проблема соціалізації особистості є однією з основних у сучасних наукових дослідженнях, що вивчають встановлені і чинні в суспільстві механізми передачі соціального досвіду від покоління до покоління, співвідношення процесів й інститутів соціалізації. Дослідження наукової літератури засвідчило, що не існує єдиного визначення змісту дефініції "соціальне виховання", тому виникає необхідність щодо його уточнення. Термін "соціальний" ("соціальне") (від лат. *socialis* – суспільний) означає суспільний, пов'язаний із життям і відносинами людини в суспільстві. У понятійно-термінологічному словнику "Соціальна робота / Соціальна педагогіка" категорія "соціальне виховання" розглядається укладачами як "форма і метод соціальної роботи, спрямовані на оволодіння й засвоєння дітьми і молоддю соціального досвіду та вироблення якостей особистості, необхідних для подальшого життя" [3].

За своєю сутністю соціальне виховання – це цілеспрямована виховна діяльність (цілеспрямоване виховання), пов'язана з життєдіяльністю людей у суспільстві [2, с. 111]. А. Мудрик та О. Безпалько розглядають соціальне виховання як процес створення умов з метою формування, розвитку у людини

духовно-ціннісних орієнтацій (А. Мудрик) або позитивно-ціннісних орієнтацій (О. Безпалько). Але, на наш погляд, визначення А. Мудриком поняття "соціального виховання" з позицій провідного значення суспільства і держави, представляючи його як систему державного виховання як "третього виховного простору" між родиною й релігією, обмежує розмаїття виховних впливів соціуму на людину.

Традиційним ми вважаємо трактування О. Кузьменко соціального виховання як процесу створення умов і заходів, спрямованих на оволодіння і засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань [1, с. 5]. А. Рижанова обстоює думку про те, що соціальне виховання у своїй меті, об'єктах, змісті, засобах, своєму механізмі, структурі, виховних закладах віддзеркалює зміни духовних цінностей культури, рівень та етапи їх розвитку, принципи функціонування в тому чи іншому суспільстві, за тих чи інших часів [4]. О. Безпалько відносить соціальне виховання до основних соціально-педагогічних утворень і розуміє його "як створення умов та заходів, спрямованих на оволодіння і засвоєння молодим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в нього соціально позитивних ціннісних орієнтацій". Схема процесу соціального виховання науковець представляє як входження людини в систему життєдіяльності різноманітних організацій, набуття та накопичення соціального досвіду, знань, умінь, їх інтерналізація, і як результат набутого досвіду – поведінка особистості [4].

Дуже важливою в контексті нашого дослідження є думка групи учених – авторів курсу лекцій під загальною редакцією М. Галагузової, які наголошують: "соціальне виховання ... є одним з аспектів виховання поряд з фізичним, естетичним, трудовим, тощо". Під соціальним вихованням вони розуміють "цілеспрямований процес формування соціально значущих якостей у людини, необхідних їй для успішної соціалізації ... де якості особистості трактуються як сталі зміцнілі ставлення людини до природи, суспільства, продуктів діяльності людини, до самої себе; певна система мотивів, форм і способів поведінки, у яких ці ставлення реалізуються".

В. Нікітін підкреслює провідне значення соціального виховання в процесі соціалізації особистості, сенс якого полягає у "допомозі людині не лише в соціальному орієнтуванні, а й набутті здатності соціального функціонування, зокрема у розвитку таких рис, як милосердя і співчуття". [6, с. 6]. Особливої уваги заслуговує розгляд науковцем категорії соціальність як "здатність людини до взаємодії з соціальним світом". На думку вченого вона виражає типологічну характеристику суспільної природи людини на індивідуальному рівні і тому охоплює суб'єктивність, яка розуміється як здатність бути джерелом особистої активності, прояв індивідуального творчого ставлення до суспільного буття. [6, с. 39]. Підтримує таку думку Л. Мардахаєв, який вважає соціальність особистісною якістю, яка характеризується здатністю індивіда реалізувати свій духовно-культурний потенціал у процесі спільної з іншими людьми діяльності. Отже, проблема соціального виховання студентства була і залишається однією з актуальних проблем суспільства.

У зв'язку з цим зростає роль соціального виховання особистості, а в умовах складнощів сучасного розвитку українського суспільства всебічна і послідовна розробка питання соціального виховання студентської молоді стала в останні роки особливо актуальною. Соціальне виховання студентської молоді – це одна з найважливіших сторін багатогранного процесу становлення особистості, розвитку духовно-культурного потенціалу, засвоєння індивідом моральних цінностей, вироблення ним моральних якостей, здатності орієнтуватися на ідеал, жити згідно з принципами, нормами і правилами соціуму, коли переконання й увлечення про належне втілюються в реальних вчинках і поведінці. Це прилучення індивіда до світу національної та загальнолюдської культур, людських цінностей і взаємин із ними за умови свідомого самовизначення.

Варто зазначити, що методологічні та теоретичні проблеми соціального виховання широко розробляються в сучасній вітчизняній педагогіці. На сьогодні можна умовно виділити три позиції, що суттєво розрізняються:

- 1) виховання в соціальному середовищі (В. Бочарова, Б. Бітінас, М. Гур'янова, О. Кузьменко, Л. Нікітіна, М. Плоткін та ін.);
- 2) форми соціальної роботи, спрямовані на зміну і формування особистості (М. Галагузова, С. Григор'єв, В. Нікітін, А. Рижанова та ін.);
- 3) виховання груп і відповідних категорій людей в організаціях (О. Безпалько, А. Мудрик, М. Шакурова, Л. Мардахаєв, В. Ясницька та ін.).

Прихильники першого напряму розглядають соціальне виховання у двох аспектах: по-перше, вони вивчають суспільство як соціалізує середовище, виявляють його виховні можливості для пошуку шляхів і способів використання та посилення позитивних соціокультурних впливів на людину, нівелювання, корекції і компенсації негативних сторін; по-друге, досліджують сутність щодо соціально контрольованої її частини – виховання, його тенденції та перспективи, принципи, зміст, форми і методи [5, с. 7].

Інші дослідники вважають, що соціальне виховання студентів – це цілеспрямований процес, що сприяє розвитку й формуванню особистісних якостей молоді, тим самим впливає на соціалізацію особистості. Будучи складовою частиною впливів соціальних факторів на людину, воно має свої особливості. Цей процес, на відміну від інших, завжди цілеспрямований і здійснюється свідомо налаштованими на нього або спеціально підготовленими для цього людьми. Через соціальне виховання відбувається врахування інших соціальних факторів, що впливають на соціалізацію молодої людини –

середовища, в якому він знаходиться, засобів масової комунікації, культури тощо. Однак слід пам'ятати, що соціальне виховання посідає значуще місце серед інших соціальних факторів і не може їх ні замінити, ні виключити.

Серед основних причин, що актуалізують проблему врахування соціокультурного компоненту соціального виховання українського студентства можна назвати наступні: – виникнення в сучасному суспільстві стихійної, деструктивної для розвитку молоді, небезпечної за своїми наслідками соціальної ситуації; появу нових вимог із боку суспільства до особистості, розмивання і девальвація системи традиційних цінностей, сформованого механізму соціалізації поколінь, і, як наслідок, порушення наступності між ними; посилення бездуховності, падіння освітнього і культурного рівня значної частини підростаючого покоління; переоцінка ролі освіти і явне нехтування завданнями виховання молоді. Провідні сучасні педагоги, психологи, соціологи вважають, що сучасна система вищої освіти має великі можливості для соціального виховання студентів як цілеспрямованої соціалізації в силу серйозних гуманістичних перетворень, що відбуваються у вищій школі, яка стає більш гнучкою, варіативною і відкритою. При цьому вища школа поєднує завдання підготовки кваліфікованих фахівців і формування в них високої культури, соціально-значущих якостей особистості.

Усвідомлення соціалізації як явища суспільного життя зумовило виділення соціокультурного компоненту соціального виховання, що презентується нами як спілкування між минулими, наявними й майбутніми культурами, як діалог різних культур, як форма вибору особистістю свого сенсу життя, соціокультурного ціннісного потенціалу через вплив на

- студента як суб'єкта культури, власного життя та індивідуального розвитку;
- освіту як розвиваюче і виховуюче середовище, що збагачує особистість, надає її життю культурні смисли;
- творчість і діалог як способи існування і саморозвитку людини в соціокультурному середовищі вищого навчального закладу.

У зв'язку з цим досить рельєфно простежується необхідність визначення принципово нових форм, методів і засобів соціального виховання молоді, які обумовлені зростанням соціальної ролі і значення вищої освіти як простору ефективної соціалізації, професійного становлення, самовиявлення, самореалізації та саморозвитку людини в площини національної та загальнолюдської культур.

На основі різних трактувань соціального виховання як процесу, ми виділяємо декілька найбільш важливих підходів з позиції соціалізації особистості: аксіологічний (культура як цінність); діяльнісний (культура як технологія і продукт діяльності); гуманістичний (культура як людинотворення). Отже, ми можемо говорити про практичний, теоретичний, пізнавально-інформаційний і ціннісно-орієнтований, або нормативно-аксіологічний рівні реалізації соціокультурного компоненту соціального виховання. Зазначена структура допомагає цілісно представити процес входження людини в соціокультурне середовище. Цей процес означає відтворення людини як суб'єкта практичного, теоретичного і ціннісного відносин до світу.

Розгляд соціокультурного компоненту соціального виховання студентів дає можливість сприймати вищу освіту крізь призму розуміння культури, тобто розуміння її як культурного процесу, що здійснюється в культуровідповідному освітньому середовищі, усі компоненти якого наповнені людськими смислами і слугують людині, яка вільно виявляє свою індивідуальність, здатність до культурного саморозвитку й самовизначення у світі культурних цінностей, урахувавши її здібності, знання, зразки поведінки, цінності, відношення, які сприяють позитивному розвитку суспільства та є для нього цінними.

Необхідно зазначити, що значний вплив на ефективність соціального виховання має соціокультурне середовище вищого навчального закладу, що виступає інтегративним чинником особистісного становлення студента, вплив якого опосередковується за допомогою входження студента в різні його сфери через взаємопов'язану сукупність різних видів діяльності, що забезпечують задоволення потреб людини, групи, колективу з урахуванням вимог і потреб більш широкого соціального середовища і всього суспільства. Зміст життєдіяльності вищого навчального закладу може охоплювати низку сфер: спілкування, пізнання, предметно-практичну та духовно-практичну діяльність, що впливають на формування культурно-освітнього мислення особистості, актуалізують ціннісні орієнтації в процесі творчої діяльності, забезпечують реалізацію творчого потенціалу в професійному просторі, дають людині відчуття власної значимості і гідності, причетності до створення культурних цінностей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Соціальне виховання – це розвиток людини в процесі планомірного створення умов для цілеспрямованого оволодіння соціокультурним досвідом людства, позитивного розвитку й духовно-ціннісної орієнтації особистості. Це означає, що соціокультурний компонент соціального виховання як цілеспрямованого впливу на процес соціалізації студентської молоді може розглядатися одночасно: а) як специфічна діяльність фахівців і особистості, метою якої є освоєння соціокультурного досвіду у процесі розвитку соціальної активності особистості в різних умовах її життєдіяльності; б) як процес якісного перетворення особистості під впливом соціокультурного потенціалу соціуму; в) як система заходів з організації взаємодії культурологічного потенціалу соціуму й особистості в інтересах її самореалізації в суспільстві. Отже, головна функція соціального виховання студентської молоді полягає в передачі з покоління в покоління соціокультурного досвіду, який людство накопичило в усіх сферах суспільно-економічного, політичного і культурного

життя, а також спрямованості на створення гуманних відносин у суспільстві, пошук нових педагогічно-компетентних рішень у різноманітних кризових ситуаціях. Результатом впливу соціокультурного компоненту соціального виховання студентів є особистісно-професійний розвиток студента в умовах соціокультурного середовища вишу, який дає перспективу планомірного, цілеспрямованого створення умов для освоєння культури, накопиченої суспільством, переведення її в особистий досвід; стимулювання його саморозвитку й самостійності; сприяння самоорганізації його життя через вплив на нього з боку інститутів соціального виховання.

Використані джерела:

1. Кузьменко О. Соціальне становлення особистості в умовах відкритої соціально-педагогічної системи: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. Кузьменко. – К., 1998. – 18 с.
2. Мудрик А. В. Социальная педагогика: учеб. для студ. пед. вузов / [под ред. В. А. Слостенина]. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Академия, 2002. – С. 111.
3. Понятійно-термінологічний словник "Соціальна робота / соціальна педагогіка". Укладачі І. В. Козубовська, І. І. Мигович, В. В. Сагарда та ін. / [заг. ред. І. В. Козубовської, І. І. Миговича]. – Ужгород: УжНУ, 2001. – 152 с.
4. Рижанова А. О. Развитие социальной педагогики в социокультурном контексте: Дис... доктора пед. наук: 13.00.05 / А. О. Рижанова. – Харьков, 2004. – 442 с.
5. Социализация личности: исторический опыт советского периода и современные тенденции: сбор. науч. тр. / [под ред. М. Г. Плаховой, Ф. А. Фрадкина]. – М. : ИТПИМИО, 1993. – С. 7.
6. Социальная педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / [под ред. В. А. Никитина]. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 272 с.

Тулпа Т. М.

SOCIAL EDUCATION AS A SOCIOCULTURAL COMPONENT OF THE PURPOSEFUL INFLUENCE ON STUDENTS' SOCIALIZATION

This article deals with the features of the social forming Ukrainian students. It is points out that social education in high school of education gives a person more or less systematic experience of life, creating conditions for its self-determination, self-realization and self-transformation. The views of leading researchers on the students' social education as controlled process of socialization are described. The development trends of the students' social education and its socio-cultural aspect at the modern stage of Ukrainian society are defined. Such social education must be aimed on the realization of two goals:

- providing the success of young people socialization the result of which should be the creation of viable cultural identity;*
- promoting human self-development as the subject of life, individuals and as in terms of the socio-cultural environment.*

The article is devoted to the impact of socio-cultural component to the effectiveness of students' socialization in socio-cultural environment of higher education. Social education as a purposeful influence on the socialization process we are considering: a) as a specific of individual and professionals activity which goal is the development of socio-cultural experience in the development of social activity of the individual in different conditions of life; b) a process of qualitative transformation of the individual under the influence of socio-cultural potential of society; c) as a system of measures of interaction pedagogical potential of the individual and society in the interest of its fulfillment in society.

According to this socio-cultural component of social education gives the prospect of planned, deliberate creation of conditions for the development of culture, and transferring it to a personal experience; stimulating to the self-development and self-reliance; promoting self-organization students' life by influenced on it the institutions of social education.

Key words: *students, social education, socialization, social-cultural component.*

Стаття надійшла до редакції 20.11.2015 р.